

מבוסס על לקו"ש א/18

בכור הפוך: איך עם ישראל הצעיר הפך להיות הבכור?

מורה למתמטיקה הגיש תרגיל לתלמידים: "אבא מיליארדר מת והשאיר צוואה כזו: בחשבון הבנק שלי נמצא מיליארד דולר במזומן. הבן הבכור יקבל חמישים אחוז מהסכום, הבן השני יקבל ארבעים אחוז והשלישי יקבל עשרה אחוז. ובכן, כמה כסף במזומן יקבל הבן הצעיר?"

"תלוי איזה עורך דין הוא ייקח", השיב אחד התלמידים...

זאת עובדה מפורסמת שהתורה מעריכה את הבן הבכור. התורה יוצרת הבדלה ברורה בין הילד הגדול במשפחה ובין שאר האחים ומעניקה לו סדרת זכויות וחובות עודפים. הבן הבכור נחשב קדוש מרחם, הוא זכאי לרשת חלק כפול בירושת¹ האב², והוא נחשב בדרך כלל ממשיכו הטבעי של האב ויורש את חלקו במלוכה, ברבנות וכיוצא בזה.

וכאן עולה שאלה מרתקת: באופן מוזר הקב"ה בוחר **בבן הצעיר**. הקב"ה עושה צעד מפתיע וממנה דווקא את **הצעיר להיות הבכור!** בעוד שהקב"ה מצווה את האדם להעדיף את בנו הבכור, אולם הוא **עצמו** עושה את ההיפך: ה' מדלג על הבכור, מקפח אותו ומרומם דווקא את הקטן.

כך מתחילה פרשת יציאת מצרים. כשמשה רבנו יוצא ממדין להתחיל את שליחותו לגאול העם ממצרים, הוא מקבל הוראה ראשונה מה':

1. שמות ד, כב: ואמרת אל פרעה כה אמר ה' בני בכורי ישראל: ואומר אליך שלח את בני ויעבדני, ותמאן לשלחו הנה אנוכי הורג את בנך בכורך.

משה מצווה לתקוף את פרעה על כך שהוא מעז לשעבד את עם ישראל שהם בנו הבכור של ה', וה' ממשיך ואומר כי מכיוון שפרעה פגע בבכורו, ה' יכה בחזרה כל בכור בארץ מצרים³.

חלפה שנה של מכות שלא הזיזו את פרעה, וכאן מגיעה פרשת השבוע שלנו, בא, וחותרת את העניין. הפרשה סובבת כולה סביב הבכור. בתחילת הפרשה מודיע ה' למשה שזהו, המשחק נגמר. הוא עומד להטיל על מצרים את נשק יום הדין ופרעה יישבר מיד וישלח את העם מהמדינה כמו שמשלחים קללה. בחצות הלילה של ט"ו בניסן נשמעה צעקה בכל מצרים והילד הבכור באדם ובבהמה, נפל ומת. פרעה שהיה בכור בעצמו רץ ברחובות מצרים והתחנן למשה ואהרן שיעזבו לאלתר את המדינה.

הפרשה ממשיכה ומסיימת עם מצוות "פדיון הבן". התורה מחדשת שהבן הבכור הוא קדוש בקדושה עצמית ולכן נדרש האב לפדות אותו מידי הכהן כדי שיוכל לגדל אותו בביתו כסתם ישראל. התורה מטעימה כי קדושת הבכור היא זכר למכה שהנחית הקב"ה על בכורות מצרים – והמכה הזו עצמה הייתה, כאמור, עונש על כך שהם העזו לשעבד את עם ישראל שנחשב לבנו בכורו של ה'.

שמות יא: ויאמר ה' אל משה עוד נגע אחד אביא על פרעה ועל מצרים אחרי כן ישלח אתכם מזה כשלחו כלה [קללה] ... כחצת הלילה אני יוצא בתוך מצרים: ומת כל בכור בארץ מצרים מבכור פרעה הישב על כסאו עד בכור השפחה ... שמות יג: קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה ... והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים: ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרג ה' כל בכור בארץ מצרים מבכר אדם ועד בכור בהמה.

¹ בעל הטורים כותב רמז יפה (דברים כא, יז): המילה "בכור" משורש "בכר" רומזת לכך שהבכור יורש פי שניים. שכן **שלוש אותיות אלו הן כפולות:** האות ב' היא בגימטרייה 2, האות כ' היא עשרים והאות ר' היא מאתיים.

² הבכור יורש פי שניים מחלקו הפרטי. הוי אומר שאם האב השאיר חמישה ילדים, מחלקים את רכושו לשישה חלקים והבכור יורש שני חלקים בירושה.

³ לכאורה משה לא נצטווה לומר לפרעה כבר בהתחלה שה' יכה כל בכור, שהרי היו תשע מכות קודם. אלא כביאור האור החיים הקדוש שם, שהמילים הללו היו מידע למשה עצמו, שלא ייבהל מכך שפרעה לא יקשיב לו, אלא שיהיה מוכן מראש כי רק מכת בכורות תהיה זו שתשבור את פרעה.

וכאן עולה השאלה העצומה איך עם ישראל הפך להיות בכור? הרי בשום נקודה בהיסטוריה - מאז האבות ועד יציאת מצרים - השושלת היהודית לא צמחה מהבכור אלא תמיד מהצעיר? יצחק היה צעיר, יעקב היה צעיר, יהודה ויוסף היו צעירים, משה ואהרן באו מלוי שלא היה בכור, ומשה ואהרן עצמם לא היו בכורים להוריהם. (יוצא שכלל השבעה רועים בעם ישראל, חוץ מאברהם, אינם בכורים. לא יצחק, לא יעקב, לא יוסף, לא משה, לא אהרן, לא דוד ולא שלמה).

איך, אם כן, יכול משה לעמוד בפני פרעה ולדרוש לשלח את "בני בכורי"? הרי פרעה אינו מטומטם ויודע שעם ישראל אינו הבכור במשפחת האבות?

רש"י מרגיש בקושייה החזקה ומעניק שני ביאורים:

רש"י: 'בני בכורי ישראל' – לשון גדולה, כמו (תהלים פט, כח) 'אף אני בכור אתנהו' [אהפוך אותו לבן חשוב שיש לו מעלה וגדולה על שאר האחים], זו פשוטו. ומדרשו: כאן חתם הקב"ה על מכירת הבכורה שלקח יעקב מעשו [ולכן הפך הצעיר לבכור].

לפי הפירוש הראשון, המילה "בכורה" כאן אינה כפשוטה, אלא מתפרשת במובן של גדולה וחשיבות. ולכן אף שעם ישראל אינו בכור, אבל נחשב לעם הנכבד בעיני ה' משום שאנו עובדים אותו.

רש"י אינו מסתפק בפירוש הזה, משום שסוף-סוף המילה "בכור" מתפרשת בדרך כלל במובן של הראשון מבטן, ולכן רש"י מוסיף פירוש שני: הכוונה היא לבכורה כפשוטה, שכן כאן חתם הקב"ה על מכירת הבכורה של עשו ליעקב והפך את הבן הצעיר לבכור! הפסוק הזה מחולל מהפכה ומלמד כי הקב"ה בחר דווקא בבן שיצא שני מהבטן להיות בנו בכורו.

אגב, הצידה לדרך, ממפרשי רש"י, מחדד את חשיבות העיסוק בבכורה כאן. לכאורה עולה השאלה למה בכלל נכנסים לנושא? מה אכפת לפרעה אם עם ישראל הוא בכור? אלא הייתה זו עובדה מפורסמת (גם אצל האומות) שהבן הנעלה שנבחר לשרת ככהן בעבודה רוחנית הוא הבכור, ולכן פרעה לא יבין מה יש לקב"ה מעם ישראל? הוא הרי אינו הבכור? ולכן משה פותח ומבהיר הבנה מהפכנית כי אצל הקב"ה זה אחרת והוא בחר בצעיר להיות הבכור.

צדה לדרך שם: מה ענין הבכורה לכאן? ונראה לי לפי שכבר כתוב לעיל שיאמר לפרעה 'ונזבחה לה' אלוקינו' וכבר ידוע שהעבודה הייתה בבכוריהם עד אחר מעשה עגל, וכדי שלא יאמר פרעה היאך אתם אומרים ונזבחה לה' [והרי אינכם הבכורים] והלא יעקב אביכם לקח הבכורה מעשו בערמה שלא כדין? לפיכך הקדים הקב"ה וחתם עכשיו על מכירת הבכורה.

והשאלה גדולה: מה פתאום בוחר הקב"ה בבן הצעיר להיות הבכור? זאת שאלה עצומה מכמה סיבות: ראשית, בכל מה שנוגע לאדם הקב"ה מצווה אותו כאמור להעדיף את הבכור, ויותר מזה: אסור באיסור מוחלט לקפח הבכור ולהעניק את זכויותיו לצעיר. כך מצווה פרשת כי תצא כי במקרה שאדם נשא אשת יפת תואר במלחמה וילדה בן, ואחר כך מתפתחת ביניהם שגאה (שהרי לקח אותה רק בגלל יופייה ולא בגלל שבאמת מתאימים) והוא מתחתן שוב ויולד מהאישה השנייה ורוצה להעניק את זכויות הבכור לבכור האישה השנייה – זה איסור גמור (ראו הבהרה בהערה⁴).

אז למה הקב"ה עצמו עושה ההיפך ממה שאסר לנו?

במיוחד שהמפרשים מדייקים כי קדימות הבכור היא לא חידוש יהודי, זה היה עיקרון פשוט אפילו בין האומות. כך נראה בפרשת כי תצא שם שהתורה מלמדת רק את האיסור לקפח הבכור, אבל לא מקדימה את הדין החיובי שהבכור יורש פי שניים. מכאן שזה דין פשוט שלא צריך ללמד אותו. אז למה הקב"ה עצמו הופך את הקערה ובמה שקשור אליו הוא בוחר בצעיר?

דברים כא: כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה וילדו לו בנים האהובה והשנואה והיה הבן הבכור לשניאיה: והיה ביום הנחילו את בניו את אשר יהיה לו, לא יוכל לבכר את בן

⁴ הכוונה היא לשטר צוואה שחל אחרי החיים ובו אסור לאבא לשלול מהבכור את זכותו לרשת פי שניים, אולם מותר לאבא לחלק את רכושו מחייו כפי שירצה ולתת לבניו בתור מתנה, וכן מקובל כיום בחלק מהמקרים שהבן הבכור מוותר מרצונו על חלקו הכפול בירושה כדי למנוע מחלוקת בין האחים.

האהובה על פני בן השנואה הבכר - תוספת ברכה שם [רבי ברוך אפשטיין, בעל התורה תמימה]:
 כאן ידובר על ענין פי שנים בבכור כדבר ידוע והרי עד כה לא נמצא דבר מזה בתורה? לא בפרשת
 נחלות (פנחס) ולא במקום אחר וזה פלא. וצריך לומר ... שיש כמה דינים בתורה שנשמכו על **מנהגים**
קדומים ... ועתה נקבעו בתורה רק פרטי דינים בזה.

הראשון שמקשה את השאלה הזו הוא אברהם אבינו בעצמו. כאשר הקב"ה מבשר על הנס המתקרב
 בלידת יצחק, אברהם מגיב בקרירות ובאכזבה.

בראשית יז: ויאמר אלוקים אל אברהם שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה ... וגם
 נתתי ממנה לך בן וברכתיה והיתה לגוים ... ויאמר אברהם אל האלוקים: **לו ישמעאל יחיה לפניך!**

הרמב"ן מסביר כי אברהם נבהל מדברי ה'. הוא ידע שהבן הגדול הוא היורש ופתאום ה' אומר לו
 שהבן הבא שייולד הוא הנבחר וממנו יצמחו עמים. אברהם נחרד והסיק מכך שישמעאל עומד למות,
 שכן **לא מצא הסבר אחר לדחיית הבכור!** ולכן ביקש אינסטינקטיבית שישמעאל יישאר לחיות!

רמב"ן: הנה היורש אותו הוא יחיד והיה חושב שהוא ישמעאל, ועתה כאשר נאמר לו כי משרה יוליד
 והבין כי הוא היורש, פחד פן ימות ישמעאל ולכן אמר זה.

הנה קושיית **הזוהר סוף וארא:** ארבע מאות שנים עמד הממונה של בני ישמעאל ובקש לפני ה': מי
 שנימול יש לו חלק בשמך?! כן. אמר: **והרי ישמעאל שנימול למה אין לו חלק בך כמו יצחק?**⁵

במיוחד שכולנו יודעים מה משמעות העדפת הצעיר. הרמב"ן (בראשית טז, ו) כותב כי רדיפת בני
 ישמעאל אחרינו היא (גם) תסכול על דחיית ישמעאל מירושת אברהם. עד"ז מסקנת חז"ל מסיפור
 יוסף ואחיו ש"לעולם לא ישנה אדם בין הבנים" כי העדפת ילד אחד הביאה כמעט להריגת יוסף.

למה אפוא בוחר הקב"ה בצעיר? ומדוע מצווה אותנו ההיפך: שלא לקפח הגדול?

ב. לפני שנתקדם להבין את בחירת ה' בצעיר, ראוי להבין תחילה את מעלת הגדול. עלינו לחפש את
 הסיבה לכך שבכל הנוגע לבני אדם, להורים, מצווה להקדים את הבכור.

למען האמת הנושא הוא רחב יותר: התורה אינה מצווה להקדים רק את בכור האדם, אלא מצווה
 לקדש כל ראשון שהוא. הקב"ה מבקש להקדיש לו כל **התחלה** שהיא. הנה דוגמאות בכל רבדי חיינו.
 בעולם **הדומם:** באפיית חלה מפרישים את החלק הראשון מהעיסה לה'. ברובד **הצומח:** חקלאי
 שזוכה לגדל פירות משבעת המינים, מוריד את פירות הביכורים שצמחו ראשונים ומעלה אותם
 לירושלים. ברובד **החי:** בכור הבהמה הטהורה הוא קדוש ובזמן המקדש היו נותנים אותו לכהן. ברובד
הזמן: היום הראשון בשנה הוא "ראש השנה" ותובע רצינות מיוחדת. היום הראשון בחודש הוא "ראש
 חודש" עם קרבן מוסף, וגם הרגע הראשון שפותחים את העיניים בבוקר מקודש עם תפילת "מודה אני
 לפניך".

מהי מעלת הבכור וההתחלה?

אפשר לטעון כי התוצרת הראשונה היא **הכי משובחת** ולכן מתאים להעניק אותה לה'. אכן להעיר
 שמחקרים פסיכולוגיים עוסקים לברר את הקשר בין מיקום הילד במשפחה ובין מידת הצלחתו בחיים.
 יש טוענים כי הילד הגדול הוא המוצלח בבית, הוא צומח עם בטחון עצמי ומודעות לעצמו משום שהוא
 מקבל תשומת לב מרבית מההורים. מנגד, יש הטוענים שדווקא ילדי הסנדוויץ' הם הכי יצירתיים,
 משום שהם מוכרחים להילחם על מקומם בבית ואינם מקבלים יחס מובן מאליו כמו הגדול או הקטן

⁵ הזוהר ממשיך שם עם דברי נבואה: אף שהזוהר נכתב לפני כאלפיים שנה, בעת שמוחמד עוד לא נולד, כותב
 שם שעתידיים בני ישמעאל לעלות לארץ ישראל ולהיאבק עליה ואף תהיה להם **הצלחה זמנית** משום קדושת
 המילה של אברהם החתומה בבשרם.

(בהערה⁶ הובא נתון מעניין, לפיו 52 אחוז מנשיאי ארצות הברית הם האמצעיים במשפחה וכך הרבה יוצרים ויזמים ומפתחים).

כך או כך, ברור שזה לא העניין. שכן רשימת הבכורים בתנ"ך היא **מאכזבת**. הבכור בתנ"ך הוא אף פעם לא המוצלח במשפחה ודווקא הילד השני הוא המשובח. הבכור הראשון בהיסטוריה הוא קין שלא התברר כהצלחה גדולה. הילדים שנולדו ראשונים אצל האבות הם כאמור ישמעאל ועשו, ואפילו אצל יעקב אבינו (להבדיל), הבן הראשון הוא ראובן, שיעקב מבקר אותו ומעדיף את יהודה ויוסף.

מעניין להוסיף גם לגבי בהמות כי הגמרא סבורה שדווקא היוצא שלישי מהרחם הוא הבשל והמשובח ביותר. כך מספרת הגמרא בפסחים סח על רבי יוסי שהיה עורך סעודה חגיגית לכבוד חג השבועות, מטעם ש"אי לאו האי יומא" וכו', ובקשתו היתה להכין לו "עגלא תלתא" ורש"י מפרש: עגל שנולד שלישי לאימו שהוא המשובח ביותר. גם בסנהדרין סה מסופר על רבי חנינא ורבי אושעיא שבראו עגל בכוח הקבלה המעשית של ספר יצירה, והגמרא מדגישה שהיה זה "עגלא תילתא" ורש"י מבאר כי הוא היה טעים ומשובח כמו ה"שלישי לבטן".

כך שסוד חביבותו של הבכור אינו בהיותו התוצר המשובח ביותר - אז למה מצווה להקריבו לה'?

ההסבר הפשוט למעלת הבכור הוא ששום דבר לא דומה לפעם הראשונה. לכל התחלה יש חביבות מיוחדת, וכך הבכור נחרת הכי עמוק בלב האבא. הוא הפך אותו להיות "אבא" ומצופה ממנו להמשיך את מעשי האב ולכן מצווה להקריב לה' את החלק הכי יקר בלב האב או החקלאי. (ראו גם ספר החינוך מצוה ט לגבי מעלת הביכורים שצומחים ראשונים על העץ שהם היקרים אצל החקלאי).

תוספת ברכה (רבי ברוך אפשטיין, בעל התורה תמימה) דברים כא, יז: האב נוטה לבכור ביתרון אהבה על נטייתו לשאר בניו ... שהוא, הילד הראשון, מולידו בתואר "אב" ... ומפני זה לא יפלא המנהג הקדום להוריש לבכור פי שנים כי היו מוצאים בזה רגשי חיבה יתירה.

ואולם ישנו הסבר חסידי המעמיק בדברים הרבה יותר: התחלה היא רגע גורלי שנושא פוטנציאל לשינוי בחיים. התחלה היא נקודת ציון קריטית אצל ההורים או אצל מקריב הביכורים וכו' שיוצרת הזדמנות להתעורר ולחשוב ברצינות על עתידו. זה ציון דרך פסיכולוגי שגורם לאנשים להתעורר ולהאמין כי 'מה שהיה היה ועכשיו אני אדם חדש'.

הרגע של ההתחלה הוא סוג של חשבון נפש שמרחיב את המבט שלנו ומאפשר לראות את התמונה הרחבה של החיים. להתרחק מהעץ ולראות את היער כולו, לעזוב את הזוטות של השגרה ולשים לב אל מה שבאמת חשוב. ולכן התורה מצווה לקדש כל התחלה שהיא, משום **שהתחלה קובעת את ההמשך**. אם האדם מקדש את הילד הראשון, את החלה הראשונה, את היום הראשון בשנה, את הרגע הראשון ביום, הוא מעניק דחיפה רוחנית רצינית לכל סדר החיים שלו.

מעניין שהרעיון הזה כיום הוא מדעי ומוסמך: בשנת 2014 פרסמו שלושה חוקרים מאוניברסיטת פנסילבניה מאמר המוכיח עד כמה התחלה היא פוטנציאל לשינוי בחיים. הם גילו שהחיפוש של המילה "דיאטה" בגוגל, זינקו בשמונים אחוז סביב האחד בינואר. הם גילו עוד שזינוק מסוים מתרחש בתחילתו של כל מחזור קלנדרי, ביומו הראשון של כל חודש וביומו הראשון של כל שבוע.

אותם חוקרים גילו שאדם שמקבל תזכורת ביום ההולדת שלו אודות הצורך להקים קרן פנסיה או לבוא למפגש הדרכה אודות החיסכון לפנסיה - יהיה קשוב הרבה יותר לתזכורת כזו מאשר בסתם יום באמצע השנה. כך שהתחלה היא רגע פוטנציאלי לשינוי.

כך מבאר הבעש"ט את הצורך לפתוח את היום בהתמסרות לה':

2. כתר שם טוב סימן ריב: ענין איסור 'שאלת שלום קודם התפלה' (לומר שלום לחברו לפני שהתפלל), כי האדם בקומו משנתו שנעשה בריה חדשה, אם ידבר תחילת דבריו דברי הרשות וכל שכן דברים שאינם כן, אפילו אם יתפלל ויעסוק בתורה אחר כך, הכל מסתעף ונמשך אחר הדיבור

⁶ <http://www.mako.co.il/home-family-relationship/family/Article-5d167b832069431006.htm>

הראשון ... ולכן יזהר לקדש ולטהר דבורו הראשון בקומו ויזכר מחשבתו הראשונה שתהיה דבוקה בקדושה, כדי שימשיך עליו כל שאר הדברים שאחר כך והתפלה תהיה מתוך שמחה של מצוה.

יש להוסיף ולהאיר שבכך ביארנו בהזדמנות אחרת עובדה מרתקת: יום שמחת תורה מתקיים שלושה שבועות אחרי תחילת השנה. וזה פלא עצום: למה לסיים ולהתחיל התורה באיחור שלושה שבועות מתחילת השנה? היה הרבה יותר מתאים לסיים ולהתחיל התורה בראש השנה?

נקודת הביאור היא שחכמים ידעו להעריך את העוצמה של **להתחיל מבראשית**, להתחיל מחזור חדש של לימוד, ולכן דחו אותה ליום בפני עצמו, שלא יתבטל בלהט כל העניינים האחרים של החגים.

עד כאן ההסבר למעלת הבכור לגבי ההורים, וכעת עולה ומתעצמת השאלה בה פתחנו: למה הקב"ה עצמו – בכל הנוגע לבחירת עמו המיוחד – נוהג להיפך ובוחר בצעיר?

ג. זה היה לפני כמה שנים באחד מבתי חב"ד בדרום אמריקה. קבוצת מטיילים ישראלים נכנסה לבית חב"ד לאכול משהו, והשליח הציע להם להניח תפלין. היו שהסכימו, היו שלא הסכימו, והיה שם אחד שממש נעלב מההצעה. "לי צריכים להזכיר להניח תפלין?! אני עושה את זה כל בוקר". הוא לא נראה אדם דתי והשליח הופתע מהתגובה שלו.

השליח ביקש להבין מה סוד הקשר שלו לתורה ומצוות והאיש סיפר כך: "קוראים לי אייל ואבא שלי היה קונסול ישראל בניו יורק בשנות השבעים. בקיץ שנת 1976 הייתה אצלנו חגיגה. זה היה אחרי הפעולה הנועזת לשחרור החטופים באנטבה והעולם עמד נדהם נוכח האומץ הישראלי. אבי ניצל את המומנטום לערוך ערב נוצץ ויוקרתי באחד ממלונות הפאר בניו יורק לטובת מדינת ישראל.

הייתי אז ילד צעיר ובאמצע האירוע חשתי כאב ראש. הלכתי לישון אבל למחרת הכאבים המשיכו. הרופא פטר אותנו באבחנה של דלקת גרון, אבל הכאבים התעצמו עד שהתחלתי להתלונן על לחץ בעיניים. התחילו ריצות מבוהלות לבדיקות וצילומים ואז הגיעה האבחנה הנוראה: גידול במוח ל"ע. אבי איבד את עולמו. הוא ישב כבוי בלשכתו בקונסוליה ולא מצא אנרגיות לתפקד.

בימי שישי היו מגיעים הבחורים החבדי"ם להניח תפלין עם עובדי הקונסוליה ואחד הבחורים שראה את הייאוש של אבי, שכנע אותו לבוא לתפילות יום כיפור עם הרבי. הגענו לתפילת נעילה של יום הכיפורים תשל"ז וכיון שכאב הראש הציק לי, יצאתי להתאוורר בחוץ.

כאשר הקהל התקרב לסוף תפילת נעילה, הרבי סימן פתאום למזכיר, הרב גרונר, כי הוא מבקש שכל הילדים באולם יטפסו אל הבמה הגבוהה שלו. מאות ילדים התאספו, אבל הרבי סימן למזכיר לאסוף את הילדים. חיפשו ילדים, נהיה רחש באולם ואבי נזכר שאני לא עליתי. הזעיקו אותי מבחוץ, הריצו אותי מעל ראשי אלפי האנשים באולם והתיישבתי בין הילדים למרגלות הרבי.

כשהקהל החל לומר "אבינו מלכנו" בסוף הנעילה, הרבי כיסה את כל ראשו בטלית ואנחנו הילדים שמענו אותו מתייפח, בוכה בטון כזה שנשמע מעבר לטלית. אחרי סיום "אבינו מלכנו" ושירת ה"מארש", הרבי הרים את הטלית והכריז אלינו בקול גדול: "גוט יום טוב, גוט יום טוב, גוט יום טוב."

יום או יומיים אחרי החג, הכאבים פחתו. חלפו עוד כמה ימים והצלחתי לראשונה לישון לילה רצוף בלי להתעורר מכאבים. בדיקות חוזרות העלו שהגידול הלך ונעלם. 'אז לי, סיים אייל את סיפורו המפעים, לא צריכים להזכיר להניח תפלין, אני יודע שיש כוח עליון שמנהל את העולם."

הקב"ה בוחר בבן הקטן, כי הצעיר הוא שלו. הילד הצעיר גדל לתוך עולם יציב שהקב"ה כבר קיים בו. התודעה שלו היא כזו שהאלוקות היא מובנת מאליה, היא הדבר הפשוט, ואחר כך מתחילה המציאות של האדם. בואו נחשוב בפשטות על התודעה של יצחק אבינו: יצחק לא היה יכול לבוא לעולם בדרך טבעית. על אמא שלו נאמר: "ושרי עקרה אין לה ולד", מיום לידתה היא ידעה שבדרך הטבע לא תהיה אימא. והנה קרה הפלא ובדרך בלתי מובנת בעליל היא חזרה להיות צעירה והניקה את יצחק. הילד הזה נולד לתוך מציאות שהקב"ה הוא העובדה המובנת מאליה. בכל פעם שאימא שלו הניקה אותו, היא הייתה שרה ולוחשת לו שחיוו הם נס.

אותו דבר הם חיינו של יעקב אבינו: בהיותו הצעיר והחלש, ה"עקב" של אחיו הגיבור ויודע הצייד, חיינו היו היתפסות והיאחזות קבועה בקב"ה. לא הייתה ליעקב שום תכונה שיכולה להחזיק אותו בחיים חוץ מהידיעה שהקב"ה עומד לצידו. **כוחו של הצעיר הוא בחולשה שלו.** בתודעה שלו, הקב"ה בוודאי קיים ועכשיו נותר לו לבדוק מה התפקיד הפרטי שלו בתוך השליחות האלוקית הכללית.

אצל הגדול, לעומת זאת, האלוקות היא מושג נרכש ונלמד כמו מושגים רבים אחרים. ישמעאל היה אדם שנולד בדרך הטבע, מאימא צעירה שמשוגלת ללדת, ולכן התודעה האלוקית נותרה מונחת לצד ערכים חשובים אחרים, כמו הגבורה שלו, ההצלחה בחיים ועוד.

ולא מדובר רק בפערים תיאורטיים, אלא בהבדל מהותי שהשליך ישירות על ההתמודדות של כל אחד מהם: כאשר יצחק נדרש להקריב חיינו על המזבח, הוא עשה זאת בהשלמה גמורה. יצחק לא היה ילד, הוא היה אדם מבוגר בן 37 ובכל זאת הלך עם אברהם בשמחה לניסיון חיינו. ישמעאל, לעומת זאת, מרד ונאבק ביצחק, ורש"י אומר (בראשית כא, ט) כי הדבר קרה משום ששמע שאברהם ושרה הולכים להעביר את הירושה ליצחק. זה ההבדל בין מי שנולד בקדושה למי שרכש קדושה מתוך למידה.

ומכאן נמשך הכול לכל איש ישראל בכל התמודדותיו. להיות יהודי זה לותר בכל רגע על הרצונות והתשוקות הטבעיים והכוח לכך בא רק ממקור אחד: מהעובדה שאנחנו קטנים ויודעים שכל קיומנו נובע מהקדושה. הקשר של יהודי לקב"ה אינו נרכש ונלמד, אלא הבסיס לעצם קיומו.

בכך מובן ההבדל בין מצוות האב לקדש הגדול, לבחירת הקב"ה בצעיר: בעוד שהאב מצווה לקדש את המובחר, את האהוב, את זה שיכול לעוררו למסירה ונתינה כנ"ל, הקב"ה מקדש את זה שחי בתודעה אלוקית, שעצם קיומו נזקק אל ההשגחה העליונה וכך יכול להיות אור לעצמו ולגויים.

3. ליקוטי שיחות א/19: ההבדל בין ישמעאל ליצחק היה שישמעאל נולד באופן טבעי, לא דרך נס, אבל יצחק נולד באופן נסי. לא הייתה כל התכנות טבעית שאברהם ושרה בגילם יזכו לילד. איש לא האמין שיכול להתרחש דבר כזה ואפילו אברהם עצמו התקשה להאמין שיזכה לנס כזה.

הדבר מסמל שני סוגי קשר: ישנם הורים שמחנכים ילדים להכיר באלוקים באופן שכלי – זאת דרכו של ישמעאל. היה לו את השכל ואת ההיגיון להשתכנע בקיומו של האלוקים, אבל אין בכך ביטחון שהחינוך יחזיק מעמד מול הספקות והאתגרים של החיים. כך אירע אצל ישמעאל שכאשר שמע שיצחק יקבל הירושה, מרד באברהם עד שהיו חייבים להרחיקו מביתו. אולם דרך החינוך היהודית היא להרגיל לקשר שהוא למעלה מהטבע ולמעלה מהגבלות, שהוא מקיף את עצם מציאותו של הילד וכל מציאותו. מהרגע שהוא נולד, הוא נס מהלך, הוא שייך לקב"ה וכל חיינו הם באופן אלוקי. ילד כזה מזכה בנחת יהודי אמתי, שאינו מוגבל ואין לו סוף.

יש להוסיף כי בכך תירצנו בעבר (שיעור וארא עח) שאלה מעניינת לגבי הביוגרפיה של משה רבנו: פרשת שמות מתארת את נישואי ההורים של משה ונאמרה שם לשון חריגה ומיוחדת: **"וילך איש מבית לוי וייקח את בת לוי".** האברבנאל שואל מהי ההדגשה "וילך איש"? לאן הוא הלך? הרי יוכבד הייתה דודה שלו ואולי היא גרה דלת מולו? מספיק היה לומר **"וייקח איש מבית לוי את בת לוי"**, כרגילות הלשון של התורה לתאר את הנישואים בלשון "קיחה" כמו "כי ייקח איש אישה"?

מבאר האברנאל כי התורה באה לרמוז שאלו לא היו נישואים צפויים וטבעיים, אלא מהלך מורכב שדרש מעמדם "ללכת" ולעשות את זה. כאילו לכפות את עצמו. שכן יוכבד הייתה דודה שלו (אחות אביו, קהת) ואלו נישואים שאסורים אחרי מתן תורה. ויותר מזה: היא הייתה אישה מבוגרת מאוד, בת 130!, שלא יכולה ללדת עוד ילדים בדרך הטבע. ולכן נדרשו ממנו כוחות "ללכת" ולקחת אותה.

מהי באמת הסיבה שהיה עליו להתחתן דווקא איתה? מסביר הרבי מליובאוויטש כי כוח מנהיגותו של משה נבע מכך שהוא נולד לתוך מודעות אלוקית. משה נולד לתוך סיפור שאפף את הבית כי הוא תוצר של נס. אימא שלו הנחילה לו את ההבנה כי בדרך הטבע הוא לא היה יכול להגיע ורק הפלא האלוקי הביא אותו. זאת התודעה וההנעה הפנימית שמכוחה אפשר לסחוף עם שלם לצאת ממצרים.

ד. מה ניקח מכאן למעשה? בקטע האחרון שצוטט לעיל מליקוטי שיחות, הרבי מעלה מסקנה מהפכנית וקריטית: עלינו להמשיך ולהעניק לדורות הבאים את אותה הגישה. החינוך היהודי חייב להיות כזה שמעמיד במרכז את האמונה ואת המסירות לתורה ומצוות, וכל השאר – החיים עצמם, הפרנסה, התענוגות והבילויים - הם רק דברים נוספים.

ההורים לא שמים לב, אבל לעתים אנו הורסים ומחריבים בידינו את החינוך של הילד. הורה עושה עניין מוגזם מהפרנסה, מתחביב מסוים שהוא קשור בו, וכך הילד גדל קרוע, מפוצל ובאמת אינו יודע לאן לכוון את עצמו בחיים. חינוך ששורד את תהפוכות החיים הוא כזה שבו יש נושא אחד שעומד במרכז הבית וכל שאר הנאות החיים הם תוספת נחמדה שמתפנים אליה כדי לחיות.

הרבי אמר פעם וארט חריף בנושא: *מחנך מסוים היה אצלו בפגישה אישית והרבי העלה את סיפור 'חכמת שלמה', הוא הציע לשתי האימהות לגזור את הילד לשניים וזאת שהתנגדה לכך הייתה האימא האמיתית. כאן שאל הרבי את המחנך, איך מלך יהודי מסוגל להעלות רעיון נורא כזה? איך אפשר להציע לחתוך ילד לשניים והרי יש אופציות שאפילו לא מעלים אותן על השפתיים?*

הרבי השיב כך: *שלמה לא התכוון לגזור את הילד ממש, חלילה, הוא התכוון להציע להן לגדל אותו ביחד – שבוע אצלה ושבוע אצלה - וזה בעצם 'לגזור את הילד'. שכן להעניק לו שני מיני חינוך, זה לקרוע את נפשו. הרבי הפיק מכך מסר לגבי החינוך בכלל, שהדבר הכי גרוע שהורים יכולים לעשות לילד הוא לבלבל אותו, לטלטל אותו בין שני עולמות.*

הכוונה במלים פשוטות היא, שאבא חייב לקבוע לעצמו קביעות רוחניות שעליהן לא מוותרים. כשלאבא יש שיעור שלא מוותרים עליו, התנדבות קהילתית וכיו"ב, הילד יודע שהתורה והמצוות הם לא רק עוד נושא בחיים, אלא לא נבראנו אלא בשביל זה.

**כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי הרבי ברחבי תבל**

**ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי
ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי
להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב**